

Buurt- en Straatnamen in Winschoten

Kris-kras door de stad

Winschoten — de stad van Sint Vitus, drukke hoofdplaats van Oldambt en Westervolde. Gezellige, levendige stad met handel en industrie. De 13e eeuwse kerk was oorspronkelijk aan Sint Vitus gewijd. Een buurt bij Winschoten heet nog steeds St. Vitusholt: was vroeger een bezitting der kerk. De kerk werd misschien gesticht met medewerking van de Abdij te Corvey, behorende tot het bisdom Osnabrück, waaronder ook Winschoten ressorteerde. Corvey en het Osnabrücker kapittel waren ook aan den heiligen Vitus gewijd. Het wapen van Winschoten vertoont St. Vitus.

De voornaamste straat te Winschoten is wel de Langestraat: een sprekende naam, die straat is bijzonder lang. Het eerste gedeelte dezer straat heette vroeger Witte Vrouwenstraat. Deze naam zal ontstaan zijn naar de Norbertijner nonnen van het naburige klooster te Heiligerlee. Deze kwamen uit den aard der zaak vaak te Winschoten, gingen daar ter

om de kerk vroeger algemeen heette, door deze belegering ontstaan, wegens de hier gevallen en in een laagte of dobbe begraven Spanjaarden... Winschoten is den dapperen Johan Modas niet vergeten: de straat ten zuiden van het Stadhuis is naar hem Johan Modastraat genoemd.

De oude begraafplaats om de kerk werd begin vorige eeuw verkleind en de daardoor verkregen ruimte werd als Marktplaats in gebruik genomen. Later is dit marktterrein vergroot. De hoofdstraten loopen niet op de Markt uit, 't is niet het hart, het middelpunt der stad. Dit is te verklaren uit het feit, dat het plein oorspronkelijk een kerkhof was.

De achtergevels der huizen van de Langestraat waren oudtijds recht uit het water opgemaakt. Wat toch was het geval? Het Winschoterdiep, dat eerst niet verder liep dan tot Zuidbroek, werd in 1653 doorgegraven tot Winschoterzijl. Het aloude riviertje de Rensel, dat door Winschoten stroomde, werd gekanaliseerd. Het deel

naming weten we helaas geen verklaring. Over het Winschoterdiep, hier nog steeds de Rensel genoemd, ligt een brug, die men nog steeds Postil noemt. Vroeger lag hier een vaste brug of til, die naar den eigenaar van den houtzaagmolen er tegenover, den heer Post, den naam Postil verkreeg.

De Boschstraat, de Kleine Boschstraat, de Boschsingel, in het westen der stad gelegen, ontvingen den naam van het inderdaad prachtig Winschoter bosch. De streek, waar men thans het bosch vindt, was een eeuw geleden een groote wildernis. In 1838 werd het plan gevormd, er een bosch aan te leggen. Onder leiding van den heer Steringa Kuiper, predikant der Herv. Gem. te Winschoten, die lust en aanleg had voor boschcultuur, werd de woestijn omgetoerd in een heerlijk wandelbosch. De aanleg vond plaats uit vrijwillige bijdragen. Een kunstig gevormde bouwval, in het midden, is vervaardigd van de afbraak der oude Lutherse kerk te Winschoterzijl. Begin 20e eeuw wilde men uit dankbaarheid voor den stichter van het bosch, den heer Steringa Kuiper, een standbeeld oprichten. 't Plan werd echter niet uitgevoerd. Wel heeft men den weg langs de zuidzijde van 't bosch Steringa Kuiperweg genoemd. Bij het bosch vond men vroeger een groot open terrein met slechts enkele woningen. Dit hoog gelegen terrein, waarvan de bovenlaag uit klei bestaat, noemt men De Hooge Klei. Men vond er vroeger een boerderij. Deze werd afgebroken en 't terrein geëgaliseerd. Bij 't graven vond men eenige steenen doorkisten: oorspronkelijk wellicht een hoogte voor de allereerste bewoners dezer nederzetting. Een deel van De Hooge Klei — thans een keurige woonbuurt — noemt men wel de Vierwindenstreek. Deze naam ontstond naar de Noorder-, de Ooster-, de Zuider- en de Westersstraat, die men hier aantreft.

Tusschen de boschgedeelten door vindt men de Pottelbakkerij. De naam wijst er op, dat hier vroeger potten gebakken werden. Ten zuiden en oosten van het bosch heeft men de Garstestraat, die naar de Garst voert. Garst is gevormd van gast, dat men terug vindt in Gaasterland, geestgronden, Grootegast, Lutjegast, enz. De naam voor een zandige hoogte, waarschijnlijk in de grijze oudheid een zandbank in zee...

Aan den noordwestkant van Winschoten vond men oudtijds plassen en poelen. Bij de „mestvaalt“ aan den Trekweg vindt men nog een streek: Poelken. Men is hier in de omgeving van het St. Vitusholt of 't Achterholt. Hier woonden „de holtkers“: arbeiders, tuiniers en kleine boeren. Men trof er vroeger een vijfhoekig terrein, dat den naam Dwingelo verkreeg. De Dwingeloërweg hier herinnert nog steeds aan den naam van dit terrein. De eerste helft der vorige eeuw was hier alles nog één wildernis... In den strengen winter van 1836 heerschte er gebrek aan werk. Er was armoede in vele gezinnen. Het Departement Winschoten van 't Nut nam het initiatief werk te verschaffen. 't Departement besloot deze terreinen te ontginnen en trad in overleg met het Stadsbestuur. Ieder, die werken wilde, kon hier aan den slag komen. Sommigen echter vonden 't nu juist niet aangenaam hier te werken... Men wist te echter te dwingen aan 't werk te gaan. Het terrein verkreeg daarom den naam Dwingeloo..., welke naam officieel is geworden.

De Mr. Engelkesstraat is genoemd naar Mr. H. J. Engelkes, burgemeester van Winschoten indertijd. Hij heeft in Januari 1846 het Raadhuis in de Blijhamsterstraat plechtig geopend.

De Burgemeester Venemastraat — waar de flinke Ambachtsschool zich verheft — werd genoemd naar G. A. Venema, van 1854 tot 1865 Burgemeester van Winschoten. Hij heeft veel gedaan ter bevordering van de welvaart van zijn gemeente. Hij was eerst landmeter, later ijker der maten en gewichten in 't arrondissement Winschoten. Vele wetenschappelijke geschriften, vooral over den bodem onzer provincie, heeft hij geschreven. Met Dr. Acker Stratingh schreef hij het standaardwerk „De Dollard“. Belangrijke artikelen verschenen er van zijn hand in „Bijdragen tot de kennis van den tegenwoordigen staat der prov. Groningen“. De Senaat der Groninger Hoogeschool benoemde den verdienstelijken geleerde in 1864 honoris causa tot Dr. in de wis- en natuurkunde.

Winschoten vergeet z'n groote mannen niet. In de nieuwe stadsuitbreiding wordt men telkens herinnerd aan Winschotens eminenten Burgemeester Mr. H. I. Schönfeld.

Het noordelijkste deel van Winschoten heet Bovenburen. Bovenburen vormde met het Oostereind en Zuiderveen oorspronkelijk het eigenlijke kerspel Winschoten. Bovenburen wordt ten westen begrensd door 't gehuchtje Hesenbril, dicht bij Heiligerlee. Omtrent den naam Hesenbril wordt het volgende verteld. In Scheemda woonde oudtijds de familie Hesse, die een uitgebreiden handel in paarden dreef. Men beweert, dat bij dien handel wel eens getracht werd de belasting op den invoer te ontduiken... Er werd op deze plaats echter een wachthuis voor de kommiezen gebouwd... Het volk achtte dit een bril voor de familie Hesse... Vandaar Hesenbril...

Interessant is in Bovenburen de Oude Werfslaan, die naar een buitentje, de Oude Werf, voert. De laan was oudtijds geflankeerd door reuzenboomen. Toen de heer Viëtor eigenaar van de Oude Werf werd, heeft hij die boomen geveld en door nieuwe vervangen. Een treurig gezicht, toen al die mooie boomen weg waren... Menigeen drukte in woord en beeld zijn leedwezen daarover uit. De heer Ijpsema Vinckers, redacteur van de Nieuwe Winschoter Courant, klaagde:

Houdtsche loane, Houdtsche loane,
Moust doe ook al noar de moane....

Een vroegere eigenaar van de Oude Werf was een zekere heer Hoedt. De laan noemde men naar hem „Houdtsche loane“. De laan is thans eigendom der gemeente en dus een publieke weg. Na den heer Viëtor werd de heer Stheeman te Meeden eigenaar en toen deze overleed ging het buitentje over aan Mr. U. O. Slikker te Winschoten, die het alleen 's zomers bewoonde.

Vroeger bezat de stad een Marktkamp: het terrein van 't gebouw van den Raad van Arbeid en omgeving. Hier werden een paar drukke markten gehouden: de Pinkstermarkt en de Septembermarkt. Met Pinksteren werd hier steeds „een schitterend vuurwerk“ afgestoken, terwijl dan tevens het bosch keurig verlicht was. Jammer — de naam Marktkamp is, naar we meenen, officieel verdwenen....

Zooals een stad betaamde, bezat ook

Winschoten eens z'n achterbuurten: de Zigeunerkamp, 't Zandpad. Hier spraken de bewoners een eigen taaltje, een soort Bargoensch. De heer Van Zanten, h. d. s. te Oudemolen, schreef hierover indertijd zoo'n aardig artikel in 't tijdschrift Groningen. Ter illustratie enkele woorden: binke = vader, poerie = moeder, grom = kind, joekel = hond, jatin = handen, hondje = dubbeltje, poosje = cent, eiseje = kwartje, soof = gulden, boutje = agent. Thans is 't Zandpad een nette, gewone straat.

Winschoten — de stad van Oostelijk Groningen — heeft zich in de 18e, speciaal in de 19e en onze eeuw opgewerkt tot een belangrijk centrum met flinke, drukke winkelstraten. Interessant: de stad kris-kras eens door te wandelen.

(Nadruk verboden.)

Deel van de Langestraat bekend als „Moushörn“.

kerk. Naar deze in 't wit gekleede nonnen verkreeg de straat, die ze zoo vaak passeerden, den naam Witte Vrouwenstraat. Wanneer deze naam vervangen werd door Langestraat, valt niet precies te zeggen. Bij een volkstelling in 1839 heette ze nog Witte Vrouwenstraat en bij die van 1849 reeds Langestraat. In een aardrijkskundig werk van 1849 echter lezen we nog: de R.K. Kerk en de Synagoge staan aan de Buiten Witte Vrouwenstraat. Een officieel besluit, den naam te veranderen, is — voor zoover wij weten — niet genomen. Het achterste of noordelijk gedeelte der straat werd vroeger en nog wel aangeduid als „Moushörn“ of „Mouskershörn“. Hier woonden indertijd de „moussers“ of groenteboeren. Willem Lodewijk omringde in 't laatst der 16e eeuw Winschoten met vestingwerken: grachten, wallen met negen bastions. Een der poorten stond aan 't eind der Witte Vrouwenstraat, die toen eindigde bij de Kleine Boschstraat. Buiten die poort trof men de tuinen der groenteboeren: vandaar de naam „Moushörn“. Van de vestingwerken waren nog lang overblijfselen aanwezig achter het groote bekende hotel Wissemann, zoo genoemd naar Friderich Heinrich Wissemann, die in den Franschen tijd het „Steenen Logement“ te Winschoten kocht. In den tijd, dat de stad voor de plichten bij overlijden in vier klufften, gilden of wijken verdeeld was, heette de kluff van de Langestraat en omgeving: het gilde van de Witte Vrouwenstraat. De drie andere klufften noemde men: Torengilde, Zuiderkluff, Noorder- of Hoogemolenkluff.

Daar Winschoten gelegen was aan den grooten weg naar Munsterland, bleef ze niet altijd gespaard voor de verschrikkingen van den oorlog. In 't laatst der 16e eeuw was de stad in handen der Spanjaarden. De overlevering vertelt, dat Alva eenige soldaten, die geplunderd hadden, uit de klokgaten van den toren liet „beieren“... Willem Lodewijk veroverde de stad in 1593, maar 't zelfde jaar nog werd Winschoten hernomen door den Spaanschen bevelhebber graaf Frederik van den Berg. Bij die gelegenheid werd de kerk geruimen tijd tegen de Spanjaarden verdedigd door den sergeant Johan Modas. Hij moest zich eindelijk met de zijnen op den toren terug trekken, waar hij den strijd wel voortzette, maar toch de stad door z'n dapper gedrag niet kon houden. Misschien is de naam Spaansche dobbe, zooals een deel der oude begraafplaats

van het Winschoterdiep tusschen Winschoten en Winschoterzijl, heet nog altijd de Rensel. 't Winschoterdiep liep dus dwars door de stad: de Buiten en de Binnen Venne. Sneed de Langestraat op de plaats, waar in 1740 de oude houten brug door een steenen Pijp werd vervangen en vervolgde z'n loop langs de Oosterhaven, die in 1930 gedempt werd. De Pijp — middelpunt van verkeer vroeger — werd voor ruim een halve eeuw afgebroken. Het nieuwe kanaal werd om Winschoten heen gegraven. De Pijp was de vergaderplaats van vele Winschoters: de openluchtsociëteit... Daar vond men steeds een gezelschap „pijgasten“, „kringetjespuwers“. Een typisch plekje in de stad, door den heer A. H. Smith zoo aardig beschreven. De Venne werd gedempt. Venne zal misschien lage grond betekenen.

Winschoten bezat oudtijds talrijke weverijen: in de 17e eeuw waren er wel 150 weverijen, van welke 80 voor laken en andere wollen stoffen. Huisindustrie natuurlijk. Midden vorige eeuw telde men er nog twee garentwijnderijen en vier gewone weverijen. Aan deze nijvere wevers herinnert nog de naam Wervershörn: hörn of hoek, waar de wevers resideerden, een buurt naast de Blijhamsterstraat.

Naar den kloeken vrijstaanden toren, d'olle Witte, vermoedelijk dateerend van ongeveer 1200, werd de Torenstraat genoemd. Het eerste gedeelte dezer straat verkreeg naar de aanzienlijke bewoners den naam Het Gouden Pand. Ook Appingedam heeft een Gouden Pand. Direct bij de Torenstraat vindt men den Carolieweg. Evenals de Carolieweg te Groningen zal ook deze straat oorspronkelijk Kerelsweg geheeten hebben. Kerelsweg beteekent: de weg of straat der „kerels“, der eenvoudige menschen, in tegenstelling met het naburige Gouden Pand. 't Woord „kerel“ vindt men terug in „der keerlen god“, zooals Floris V vaak genoemd werd. Kerelsweg werd later Karelsweg, nog later Carolieweg (Feith).

De Visschersdijk, die naar het westen loopt, aansluit bij de hooge gaastgronden in het westen, ligt — in vergelijking met de tuinen, die er aan grenzen — eenigszins hoog. De naam herinnert aan den tijd, dat Winschoten aan de Dollard lag. Hier hebben de Dollardvisschers gewoond.

Den weg naar Beerta noemt men Oude wijvenweg. Voor deze eigenaardige be-